

Este opera lui Shakespeare problematică și depășită?

DOI : 10.46522/S.2022.01.2

Lia Codrina CONȚIU PhD

University of Arts Târgu Mureș

liacodrina@gmail.com

Abstract: Is Shakespeare's Work Problematic and Outdated?

Shakespeare's work is seen by a growing number of "woke" teachers as problematic and outdated, with his work accused of promoting "misogyny, racism, homophobia, classism, anti-Semitism". Shakespeare's relevance to today's students is discussed, and it is noted that more and more teachers believe it is time for Shakespeare to be set aside to make way for modern, diverse and inclusive voices. From this perspective, our paper aims to analyze current trends of cultural "reconciliation" of the past with the present, which censors writers whose perspective, language or other details would be considered unacceptable today. We also try to answer the question: Is Shakespeare's work problematic and outdated? We believe that although history is often painful, it does not become more beautiful through ignorance or the "restoration" of the past.

Key words: Shakespeare; cancel culture; misogyny; racism; anti-Semitism.

Introducere

În prefața la cartea „Ferma Animalelor” (1945), intitulată „Libertatea Presei” (*The Freedom of the Press*) și publicată pentru prima dată în 1972 în *Times Literary Supplement*, George Orwell vorbește despre lupta pe care a dus-o pentru a-i fi publicată cartea și pericolul în care se află libertatea de gândire și de exprimare. Surprinzător, cenzura nu era impusă de către guvern, ci de către opinia publică, iar cenzura literară în Anglia era în mare măsură voluntară, susținută de către o anumită „lașitate intelectuală”. George Orwell susține că majoritatea intelectualilor „au acceptat principiul că o carte ar trebui publicată sau suprimate, lăudată sau condamnată, nu pe merite, ci în funcție de oportunitatea politică.” Punând accentul pe necesitatea menținerii libertății de gândire și exprimare, George Orwell încheie astfel: „Dacă libertatea înseamnă ceva, înseamnă dreptul de a spune oamenilor ceea ce nu vor să audă” (Orwell [s.a.]).

Șaptezeci și cinci de ani mai târziu, în 7 iulie 2020, *Harper's Magazine* publică, *Scrisoare despre justiție și dezbatere liberă*, semnată de peste 150 de scriitori, jurnaliști, profesori, istorici, analiști politici și activiști. Semnatarii scrisorii vorbesc despre

înlocuirea dezbaterii libere și a toleranței cu o conformitate ideologică impusă prin intoleranța față de ideile diferite, rușinea publică și reprimarea editorilor, jurnaliștilor, profesorilor, cercetătorilor și chiar a persoanelor publice a căror perspectivă, limbaj sau alte detalii sunt considerate inacceptabile din perspectiva unei justiții rasiale și sociale tot mai acerbe în societatea americană. Scrisoarea subliniază faptul că: „Restrângerea dezbaterii, fie de către un guvern represiv, fie de o societate intolerantă, îi rănește invariabil pe cei care nu au putere și îi face pe toți mai puțin capabili de participare democratică. Modul de a învinge ideile proaste este prin expunere, argumente și persuasiune, nu prin încercarea de a le reduce la tăcere sau de a le dori îndepărtate. Refuzăm orice alegere falsă între dreptate și libertate, care nu pot exista una fără cealaltă. Ca scriitori avem nevoie de o cultură care să ne lase loc de experimentare, asumare de riscuri și chiar greșeli” (Harper’s Magazine, 2020).

Un răspuns la această scrisoare nu a întârziat să apară – *O scrisoare mai specifică despre justiție și dezbateri liberă*, în 10 iulie 2020, publicată în *The Objective* și semnată de peste 160 de jurnaliști, profesori și autori, mulți dintre ei fără a-și etala numele, doar afilierea, de frica represaliilor. Semnatarii scrisorii îi acuză pe primii de elitism, ipocrizie și complicitate la bullying-ul pe care îl condamnă, majoritatea dintre ei fiind albi, bogați și deținând platforme de promovare puternice. Sunt analizate cazurile specificate în prima scrisoare și subliniate situațiile în care jurnaliștii, scriitorii și oamenii de artă de culoare sau transgender au fost oprimați, fără a avea posibilitatea să se exprime. Ei consideră că scrisoarea din 7 iulie trebuie citită „ca o reacție caustică la o industrie în diversificare - una care începe să conteste normele instituționale care au protejat bigotismul” (The Objective, 2020).

Indiferent de poziția adoptată de către cititori, în favoarea uneia sau a alteia dintre părțile implicate în dispută, publicațiile din 2020 vin în urma mișcării, tot mai accentuate, numite *Cancel culture* (Cultura anulării). Cultura anulării este ideea de a elimina sprijinul pentru o persoană, carieră, popularitatea și/sau faima acestuia din cauza a ceva ce a spus sau făcut care este considerat inacceptabil. De cele mai multe ori, cei „anulați” sunt persoane publice cu o influență uriașă asupra publicului larg și se presupune că ceea ce au afirmat sau ceea ce au făcut pot provoca un rău unei persoane, grup de oameni sau comunități. Anularea acestora a venit în urma unor afirmații sau acțiuni considerate violente, sexiste, rasiste, homofobe sau transfobe. Modalitatea de a blama public o persoană, mai ales dacă aceasta este una foarte cunoscută și deține o anumită putere, pentru ceea ce a făcut sau a afirmat, pune o anumită presiune pe angajatorii acuzaților și aceștia se simt obligați să se distanțeze de acuzat, uneori chiar prin concedierea acestuia. Acest lucru este considerat de către susținătorii curentului ca fiind un act reparatoriu care reechilibrează decalajul de putere dintre persoanele celebre acuzate și comunitățile care ar putea fi afectate negativ de faptele sau afirmațiile acelei persoane.

Termenul *cancel* a apărut, cu semnificația care îi este atribuită acum, în textul melodiei din 1981 - „Your Love is Cancelled” interpretată de *Chic*, în episodul din 2014

- „You’re Cancelled” al popularului *reality show* american *Love and Hip Hop*, a fost folosit în alte video-uri pe Youtube sau în mesajele de pe Black Twitter, dar a devenit popular în rândul mișcării #MeToo, deoarece personalități publice precum Harvey Weinstein, Kevin Spacey, Louis C.K și R. Kelly au fost toate „anulate” din cauza acuzațiilor de abuz sexual. A fi „anulat” înseamnă efectiv a fi boicotat, cu intenția ca persoana să fie ostracizată și să nu mai beneficieze financiar, personal sau profesional de pe urma poziției sale puternice. Cu toate că demersul de a „anula” o persoană poate să fie justificat și motivul se dovedește a fi unul adevărat, ca în cazul abuzurilor sexuale, de cele mai multe ori reacția publică nu funcționează întotdeauna la fel sau nu are dreptatea socială ca principal motivator, încercându-se „reconcilierea” trecutului cu prezentul prin prisma unei justiții sociale și rasiale care nu „anulează” numai persoane publice ci și personalități istorice, scriitori, cărți și filme. Enumerăm doar câteva exemple în care persoane publice decedate, cărți sau filme au fost „anulate” din perspectiva unei justiții rasiale și sociale exagerate: Winston Churchill, din cauza rasismului, cărțile lui Dr. Seuss, pentru desenele rasiste, care întruchipează persoane de culoare, asiatice sau inuți (eschimoși), desenele animate *Peter Pan*, pentru modul în care sunt ilustrați nativii americani, *Pisicile Aristocrate*, pentru referințele batjocoritoare la limba și cultura chineză prin personajul întruchipat de o pisică siameză și cântecele folosite, *Dumbo*, pentru rasismul față de afro-americani, prin liderul ciorilor care se numește Jim Crow și care face referință la spectacolele de menestrelă în care protagonistul era Jim Crow, devenit, mai apoi, un sistem de caste rasiale și care a reprezentat legitimarea rasismului împotriva afro-americanilor.

Mai este Shakespeare relevant pentru elevii de astăzi?

În articolul din octombrie 2021, publicat în *Fair Observer*, Peter Isackson vorbește despre cel mai recent exemplu de „anulare”, în care un distins profesor de muzică de la Universitatea de Stat din Michigan, Bright Sheng, a fost forțat să demisioneze. A îndrăznit să proiecteze filmul „Othello” din 1965, în care actorul Laurence Olivier juca rolul principal având fața vopsită în negru (*blackface*). Studenta Olivia Cook și-a exprimat indignarea față de această ofensă: „Într-o astfel de școală care propovăduiește diversitatea și se asigură că toți înțeleg istoria oamenilor de culoare din America, am fost șocată că [Sheng] ar putea arăta așa ceva într-un loc care ar trebui să fie un spațiu sigur.” Ea a subliniat că „studentii nu au primit niciun avertisment sau contextualizare înainte de vizionare”. Chiar și membrii facultății au fost de acord. Evan Chambers, profesor de compoziție, a scris că proiectarea filmului „Othello” astăzi, „mai ales fără încadrare substanțială, consiliere de conținut și concentrarea pe rasismul său inerent este în sine un act rasist, indiferent de intențiile profesorului” (*Fair Observer*, 2021).

Blackface este o formă de machiaj teatral folosită în principal de artiștii de origine non-africană pentru a portretiza o caricatură a unei persoane cu pielea întunecată de origine africană. În Statele Unite, practica a câștigat popularitate în timpul secolului al XIX-lea și a contribuit la răspândirea unor stereotipuri rasiale. La începutul secolului al

XX-lea, *Blackface* s-a desprins din spectacolul cu menestrelii și a devenit o formă în sine. În Statele Unite, *Blackface* a scăzut în popularitate începând cu anii 1940 și odată cu mișcarea pentru drepturile civile din anii 1950 și 1960, această practică fiind considerată în general extrem de ofensatoare, lipsită de respect și rasistă la începutul secolului 21 (Merriam-Webster Dictionary, s.v. Blackface).

Ceea ce nu știau studenții, de la Universitatea de Stat din Michigan, este faptul că, o lungă perioadă de timp, actorii albi interpretau personajele de culoare prin vopsirea feței în negru, ceea ce nu are nicio legătură cu practica *blackface*, în care, pe lângă culoarea feței, se accentuau în mod ironic ochii și buzele personajului.

Într-un articol din ianuarie 2021, publicat în *School Library Journal*, Amanda MacGregor discută despre relevanța pe care o are Shakespeare pentru elevii din zilele noastre: „Este Shakespeare mai valoros sau mai relevant decât o mulțime de alți autori care au scris cu măiestrie despre agonie, dragoste, istorie, comedie și umanitate în ultimii 400 de ani?” Opera lui Shakespeare este considerată de către un număr tot mai mare de profesori „treziți” (*woke*) ca fiind problematică și depășită, aceștia refuzând să-l studieze pe Bard, acuzând lucrările sale clasice că promovează „misoginia, rasismul, homofobia, discriminarea de clasă și antisemitismul” (MacGregor, 2021).

Ayanna Thompson, directorul Centrului Arizona pentru Studii Medievale și ale Renașterii și profesor de limba engleză la Universitatea de Stat din Arizona, cercetătoare a operei lui Shakespeare, cu rădăcini adânci în literatura afro-americană și postcolonială, vorbește despre motivul pentru care operele dramaturgului au devenit elemente fixe în educație: „Shakespeare a fost un instrument folosit pentru a «civiliza» oamenii de culoare din imperiul Angliei. Ca parte a eforturilor britanicilor de colonizare din India imperială, au fost construite primele programe de literatură engleză, iar piesele lui Shakespeare au fost esențiale pentru acele noi programe” (MacGregor, 2021).

Dacă Bardul a devenit un element fix din cauza colonialismului, o altă presupunere de luat în considerare este cea legată de ceea ce înseamnă atunci când oamenii spun că operele lui sunt „universale”. Jeffrey Austin, directorul departamentului de Literatură și Artă Engleză, Skyline High School, Michigan, afirmă că: „Trebuie să contestăm albul [acestei] afirmații: ideea că valorile dominante sunt sau ar trebui să fie «universale» este dăunătoare” (MacGregor, 2021).

Amanda MacGregor menționează faptul că tot mai mulți profesori consideră că este timpul ca Shakespeare să fie lăsat deoparte pentru a face loc unor voci moderne, diverse și inclusive, în dorința de a actualiza și îmbunătăți programa. Cameron Campos – profesor de limba engleză în Alberta, Canada, a înlocuit piesa *Romeo și Julieta* cu *The House on Mango Street* de Sandra Cisneros sau *Long Way Down* de Jason Reynolds. „Autorii și personajele celor două cărți noi arată și sună ca studenții mei și ei pot face conexiuni realiste. Reprezentarea contează.” Claire Bruncke, care se concentrează pe alegerea elevilor, menționează: „Știu că trebuie să facem mai bine în sala de clasă pentru a ne abate de la accentul pus pe narațiunea bărbaților albi, cisgen, heterosexuali,

iar eliminarea lui Shakespeare a fost un pas pe care l-am putut face cu ușurință pentru a lucra în acest sens. Și s-a dovedit că a meritat pentru elevii mei” (MacGregor, 2021).

Lorena Germán, co-fondatoarea *DisruptTexts* („o mișcare de reconstruire a canonului literar folosind o lentilă nepărtinitoare, antirasistă de formare literară critică,„) susține și încurajează pe Twitter înlocuirea acelor texte „perturbatoare”, precum cele ale lui Shakespeare, cu texte ale unor autori moderni, reprezentanți ai minorităților (#DisruptTexts Twitter chat). Jeffrey Austin susține că „Nu există nimic de câștigat de la Shakespeare care să nu poată fi obținut din explorarea operelor altor autori”. Se afirmă chiar că dependența de lucrările mai vechi transmite studenților mesajul că literatura modernă nu este la fel de valoroasă (MacGregor, 2021).

Unii profesori, care predau Shakespeare în liceu, abordează opera dramaturgului din perspective diferite: Brittany Greene le predă elevilor de clasa a IX-a de la Liceul Nazareth, Pennsylvania, *Romeo și Julieta* împreună cu opera *Long Way Down* a lui Jason Reynolds, iar accentul se pune în acest caz pe violență. Elevii „analizează factorii externi care îi afectează pe Romeo și Will și discută rezultatul acelor motivatori externi asupra comportamentului personajelor” (MacGregor, 2021). Sarah Mulhern Gross, profesoară de limba engleză la clasele a IX-a și a XII-a la *High Technology High School* din Lincroft, NJ abordează *Romeo și Julieta* „prin prisma dezvoltării creierului adolescenților cu elemente ale analizei masculinității toxice” (MacGregor, 2021).

Adriana Adame, care predă la o școală publică de tip charter din Texas, axată pe pregătirea pentru colegiu și unde majoritatea elevilor au scoruri mari în ceea ce privește experiențele adverse din copilărie, abordează *Hamlet* din perspectiva traumelor din copilărie, profesoara axându-se pe mecanismele de a face față situației și durerii. Elizabeth Neilson, profesoară de limba engleză la *Twin Cities Academy*, St. Paul, MN, o școală publică de tip charter axată pe pregătirea pentru colegiu, folosește piesa *Coriolan* pentru a preda teoria marxistă. „Atunci când citesc un text scris cu secole în urmă [care] se adresează evenimentelor și oamenilor din trecut, le este mai ușor să separe analiza lor de prejudecățile și convingerile moștenite despre clasa socială din epoca modernă” (MacGregor, 2021).

O altă abordare a lui Shakespeare este asocierea materialului sursă cu repovestiri care oferă variante creative, moderne și incluzive ale pieselor de teatru: Dahlia Adler, editor al antologiei *That Way Madness Lies: Fifteen of Shakespeare's Most Notable Works Reimagined* (martie 2021), consideră că aceste noi interpretări ale poveștilor clasice sunt „mai accesibile unui număr mult mai mare de cititori care uneori nu reușesc să se vadă în cărțile pe care le citesc pentru școală.” Repovestirea piesei *Cum Vă Place* a autoarei Lily Anderson și care este inclusă în antologie, implică o tabără de vară în pădure, pentru adulți. Unul dintre lucrurile preferate ale lui Anderson în legătură cu operele lui Shakespeare este abundența referințelor. „Fiecare piesă conține o listă secretă de mituri, istorii, pilde și alte piese de teatru”. Păstrându-l pe Shakespeare și operele sale relevante, „menținem vie o conexiune cu poveștile care se

întorc în antichitate, un lanț al culturii populare din prezent spre trecutul îndepărtat” (MacGregor, 2021).

O altă preocupare este aceea prin care se consideră că elevii care nu studiază Shakespeare vor fi dezavantajați din punct de vedere academic. Ayanna Thompson pune la îndoială acest mod de gândire. „Premisa acestei întrebări pare să fie bazată pe un model colonial/imperial mai vechi. Un adevărat dezavantaj este să nu știi să citești, să înțelegi, să analizezi și să te lupți cu contextele culturale sau politice ale oricărei opere literare” (MacGregor, 2021). Ayanna Thompson consideră că pedagogia trebuie să evolueze, dar nu crede că o programă trebuie schimbată într-un mod binar prin înlocuirea lui Shakespeare cu alți autori. Thompson oferă câteva sugestii pentru scriitorii care ar putea fi adăugați pentru a îmbogăți studiul lui Shakespeare: Toni Morrison, August Wilson, Amiri Baraka, Djanet Sears, Gayl Jones, W.E.B. Du Bois, James Baldwin și nenumărați artiști moderni din Africa, Caraibe și Asia care au scris ca răspuns la Shakespeare. „Există perspective globale bogate din care Shakespeare poate fi abordat, predat și analizat” (MacGregor, 2021).

Webinariile *Anti-racist Shakespeare*

Lucy Cuthbertson, co-director pentru educație la *Shakespeare's Globe*, organizează, din mai 2021, webinarile „Anti-Racist Shakespeare: Perspectives on the Plays”, ca răspuns cererilor din partea profesorilor pentru a se studia piesele lui Shakespeare „printr-o lentilă a justiției sociale – indiferent dacă este vorba despre rasă, gen, sexualitate” (Shakespeare's Globe, 2021a). Aceste webinarii sunt susținute de actori și cercetători de culoare, analizându-se piese considerate problematice precum: *Visul unei nopți de vară*, *A douăsprezecea noapte*, *Furtuna*, *Romeo și Julieta*, urmând *Măsură pentru măsură*, *Regele Lear*, *Neguțătorul din Veneția*, *Henry al VIII-lea*, *Iulius Caesar* și *Mult zgomot pentru nimic*.

În 27 mai 2021, Farah Karim-Cooper, profesor de studii shakespeareiene la King's College din Londra, co-director pentru educație la *Shakespeare's Globe* și vicepreședinte al „Asociației Shakespeare din America”, alături de Aldo Billingslea, actor și profesor la Santa Clara University, SUA și Dr. Vanessa I. Corredera, conferențiar la Andrews University, Michigan, SUA (se concentrează pe intersecția dintre Shakespeare și rasă, în special în interpretarea contemporană și cultura populară, dar și în literatura modernă timpurie), discută despre limbaj, istoria spectacolului și cultură în *Visul unei nopți de vară* (Shakespeare's Globe, 2021a).

Piesa conține un limbaj care este extrem uneori, având combinații de cuvinte făcute să stârnească râsul dar care pot fi ofensatoare pentru un anumit public. Ceea ce trebuie făcut, în momentul în care se analizează sau se montează piesa, este să fim atenți la lucrurile acestea în loc să le ocolim. Aldo Billingslea consideră că trebuie să le amintim tinerilor „că limba este vie și că se schimbă”, se schimbă cuvintele considerate de părinții sau bunicii noștri ca fiind interesante. Și chiar dacă în piesă apar lucruri pe care le considerăm neatractive sau chiar provocatoare, trebuie să ne amintim că dacă se

schimbă modul în care folosim limbajul, „la fel se schimbă și ideile noastre despre modul în care ne tratăm unii pe alții” (Shakespeare's Globe, 2021a).

Vanessa I. Corredera subliniază o întrebare care se pune legat de Shakespeare. Dramaturgul „înfățișează lumea din jurul său, cu complexitatea și cu frumusețea și urâtenia ei, sau sunt prezentate și propriile ideologii? Cum descrii ceva pe care vrei să-l critici fără să fii complice cu problema pe care o critici, fie că este vorba despre violență împotriva femeilor, fie că este vorba despre nedreptate rasială?” (Shakespeare's Globe, 2021a). În *Visul unei nopți de vară* ne confruntăm cu probleme de gen, mai ales în relație cu femeile din piesă, care sunt rolurile pe care le au și cuvintele pe care le rostesc, și avem și probleme legate de clasă, iar toate aceste elemente trebuie să fie abordate cu grijă în spectacole. Aldo Billingslea: „Cred că această piesă ne ajută să ne luăm ideile noastre rigide și să ne adâncim în pădure, să fim deschiși în a avea această conversație și să obținem câteva idei noi pe care să le luăm cu noi în timp ce părăsim teatrul, încercând să trăim ca ființe umane mai bune” (Shakespeare's Globe, 2021a).

În 22 iulie 2021, Romeo și Julieta a fost analizată din perspective culturale asiatice de către actrița, producătoarea și scriitoarea Kathy Hsieh, Seattle, SUA (se concentrează pe crearea de vizibilitate și spațiu pentru actorii de culoare) și cercetătoarea Varsha Panjwani, Lector, Boston University, Londra și NYU, Londra (Interese -, „Femeile și Shakespeare”). discuția fiind moderată de responsabilă pentru educație și cercetare de la *Shakespeare's Globe*, Hanh Bui (Shakespeare's Globe, 2021b).

Hsieh subliniază modul în care textul shakespearian îi poate învăța pe tineri despre ură, bullying, diferențe de clasă, toxicitate masculină. „Shakespeare explorează atât de mult în ceea ce privește psihologia ființelor umane în contextul societăților culturale, opera dramaturgului fiind o metodă bună de a explora cu adevărat istoria colonialismului și a rasismului” (Shakespeare's Globe, 2021b),

Varsha Panjwani (Shakespeare's Globe, 2021b) vorbește despre faptul că limba lui Shakespeare are mai mult sens într-un context cultural indian. Modul în care Shakespeare folosește limbajul și imaginile sugestive, mai ales în ceea ce privește sexul, este specific modului în care indienii folosesc limbajul. Decodificarea jocurilor de cuvinte, a acestui tip de limbaj ritualic, este exact modul în care indienii folosesc limba în teatru sau filme. Dacă în context nord-american și european Julieta este ilustrată în mod angelic, fragilă, plină de romantism, în spațiul indian, Julieta este o tânără curajoasă, rebelă, care se luptă pentru dragostea ei și care se răzvrătește împotriva părinților care nu îi respectă dorințele. Ea este punctul central al piesei, protagonista romantică, pe când Romeo este văzut mai mult ca un tânăr care se plimbă pe străzi, pe bicicletă, pentru a impresiona doamnele, se implică în masculinitate toxică și nu este cel care ia deciziile în ceea ce privește relația dintre cei doi protagoniști.

În 9 septembrie 2021, Hanh Bui, responsabilă pentru educație și cercetare de la *Shakespeare's Globe*, alături de Dr. Scott Manning Stevens, cetățean al națiunii Akwesasne Mohawk, conferențiar la Universitatea Syracuse, și Madeline Sayet, membră a tribului Mohegan din Connecticut, regizor, lector la Centrul Arizona pentru

Studii Medievale și ale Renașterii de la Universitatea de Stat din Arizona și director executiv al programului Yale Indigenous Performing Arts, discută despre contextul colonialist al piesei *Furtuna* (Shakespeare's Globe, 2021c) și iau în considerare experiența indigenilor.

Scott Manning (Shakespeare's Globe, 2021c) nu este atât de mult interesat de intenția dramaturgului, ci de modul în care indigenii colonizați percep povestea colonizării din piesă sau se relaționează cu piesa *Furtuna*. Atât Scott Manning cât și Madeline Sayet (Shakespeare's Globe, 2021c) menționează faptul că piesele lui Shakespeare le erau prezentate nativilor americani pentru a li se impune măreția culturii britanice, chiar dacă, de cele mai multe ori existau diferențe de limbaj și mai ales culturale. Iar Madeline Sayet recunoaște că există o anumită politică în piesele lui Shakespeare, ele au fost scrise într-un anumit moment în timp și se adresează unui anumit gen de public, cel al secolului al XVII-lea. De asemenea, fiecare piesă conține în ea atât posibilitatea de vindecare a oamenilor prin povestea ei, dar și de a face rău unei anumite categorii de populație. Este responsabilitatea regizorului și a producătorului de a face în așa fel încât povestea să vindece, nu să rănească.

Madeline Sayet vorbește despre faptul că indiferent ce montare ne dorim pentru această piesă, sistemul colonizării nu poate fi șters. E ceva ce a fost scris în perioada lui Shakespeare și continuă și acum. Pentru Madeline Sayet totul se reduce la a preda ceva în context. Lucrul care a fascinat-o la Shakespeare este capacitatea cuvintelor din piese de a fi reinterpretate, chiar dacă piesele nu se schimbă cu adevărat, ci se schimbă prin relaționarea noastră cu ele, în timp. Ceea ce este important, când citești aceste piese, este să accepți că există rasism sau sexism și în montarea lor să îți asumi libertatea de a face alegeri și să oferi context, astfel încât tinerii care citesc textul să își ofere propria interpretare a cuvintelor. Provocarea este de a monta o versiune anti-rasistă a piesei *Furtuna*, deoarece textul în sine nu este în mod inerent anti-rasist. Madeline Sayet simte că acest mod de angajare nu se practică destul de des, iar textele conțin o multitudine de idei, gânduri și emoții valoroase în care te poți antrena. „Dar dacă nu te implici activ, dacă nu gândești și examinezi critic în mod activ, care este politica din acest moment, care sunt relațiile dintre aceste personaje, cine deține puterea aici, cum putem demonta opresiunea de pe scenă, atunci cum vei desfășura o muncă anti-rasistă în vreun fel sau formă?” (Shakespeare's Globe, 2021c)

În 7 octombrie 2021, cercetătorul și lectorul dr. Will Tosh, alături de dr. Arthur Little, conferențiar la UCLA, (se axează pe procesele moderne timpurii de rasializare care au luat formă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, precum și pe extinderea istorică și etică a acestor procese în propria noastră cultură), autorul unor articole și cărți despre opera lui Shakespeare și de actrița britanică Natasha Magigi, discută despre *A douăsprezecea noapte* (Shakespeare's Globe, 2021d).

Piesa ne provoacă cu teme legate de sexualitate, gen, identitate, clasă, chiar și migrație. Arthur Little spune că scena în care sosește Viola în Iliria seamănă, în acest context al migrației, cu venirea africanilor în vest, neștiind unde se află și ce se va

întâmpla cu ei. Pentru a se proteja, Viola, chiar dacă este de același rang cu Olivia și Orsino, se umilește și se pune la dispoziția lui Orsino, la fel cum au procedat imigranții. De asemenea, Arthur Little menționează că o serie de descrieri ale frumuseții masculine și feminine se realizează prin intermediul culorilor, unde albul este echivalentul frumuseții, iar culoarea funcționează în acest context în relație cu procesele de rasializare din piesă, iar multe dintre personaje nu se încadrează pe deplin în propria lor rasă. De asemenea, piesa folosește adesea acest limbaj al luminii și al întunericului pentru a crea un peisaj rasial care nu se materializează niciodată sau care pare că aproape se destramă (Shakespeare's Globe, 2021d).

Natasha Magigi vorbește despre modul în care sunt distribuiți actorii în piesele lui Shakespeare: „limbajul, care a fost folosit în ceea ce privește acele descrieri sau descriptori ai oamenilor, creează un spectru destul de îngust în ceea ce privește modul în care s-au realizat distribuțiile în trecut. Există o anumită limitare din cauza modului în care privim cultura în care trăim și nu observăm contextul mai larg al manierei în care alte culturi interacționează între ele și mai apoi cum interacționăm cu acele culturi cu care ne întâlnim.” (Shakespeare's Globe, 2021d). Arthur Little subliniază faptul că o distribuție preponderent albă pune și mai multă presiune rasială asupra piesei și „aplatizează nuanța rasială a piesei”, pentru că în secolul al XVII-lea „albul” aparținea elitelor și se aplatizează chiar și imagistica de la nivelul limbajului, a diferențelor dintre lumină și întuneric. (Shakespeare's Globe, 2021d).

Arthur Little vorbește și despre faptul că Shakespeare ne provoacă în moduri care sunt adesea subapreciate, „putem lua acea fantezie a piesei ca un element al unei invitații la eliberare sau dintr-o poziție reacționară, ca pe un coșmar care trebuie rezolvat corect, astfel încât trebuie să ne cunoaștem, trebuie să știi dacă ești soția mea sau sora mea, trebuie să știi dacă ești băiat sau fată.” (Shakespeare's Globe, 2021d).

Concluzii

John Bell, actor și regizor australian, care a petrecut peste șase decenii ajutându-i pe australieni să se vadă reflectați în operele lui William Shakespeare, se îngrijorează că anularea culturii și un program școlar „suprapopulat” privează noile generații de cunoașterea operei dramaturgului. „Toată literatura mare este controversată și cu multe fețe. Poți să te plimbi prin piesele lui Shakespeare și să dezbați multe afirmații diferite” (Bailey, 2021). Studenții mai pot câștiga ceva prin predarea și dezbaterile asupra operei shakespeariene. John Bell afirmă că „lucrurile grozave la piesele lui Shakespeare este că sunt neterminate. El pune o mulțime de întrebări și nu răspunde la toate. Nu predică niciodată, ci doar ne arată cum stau lucrurile. Piesele trăiesc pentru că fiecare generație își oferă propriile răspunsuri” (Bailey, 2021).

Caroline M. Kisiel, profesor la DePaul University's School of Continuing and Professional Studies, Chicago, susține că prin metode precum predarea receptivă din punct de vedere cultural, educatorii au ocazia de a contribui la repararea inechităților istorice, a traumei și a vătămării. Este esențial ca educatorii să-și recunoască propriile

identități și pe cele ale elevilor și să fie dispuși să învețe unii de la alții. Nu textele, ci educatorii trebuie să intre în legătură cu studenții (USA Today Opinion, 2021).

Considerăm că deși istoria este de multe ori dureroasă, ea nu devine mai frumoasă prin ignoranță sau „refacerea” trecutului. Prin studierea vocilor „clasice” ale literaturii, tinerii pot învăța nu numai despre istorie, dar și despre diferențe. Este important să predăm literatura „veche” pentru că ea îi ajută pe tineri să își creeze o viziune asupra evoluției umanității, a greșelilor și inechității istoriei, dezvoltându-le gândirea critică. Expansiunea vocilor noi din literatură nu trebuie văzută ca o amenințare, ci ca o oportunitate.

Iar ceea ce a afirmat compania HBO legat de revenirea filmului „Pe aripile vântului”, retras temporar de pe HBO Max pentru rasism și prezentarea pozitivă a proprietarilor de sclavi, este esențial pentru susținerea literaturii și a artelor ca modalitate de înțelegere și de raportare la istoria omenirii: „Dacă vrem să creăm un viitor mai drept, mai echitabil și mai incluziv, trebuie mai întâi să recunoaștem și să înțelegem istoria noastră” (Breznician, 2020).

Și pentru a răspunde întrebării din titlul articolului, considerăm că Shakespeare nu este depășit, el este viu tocmai prin „problematica” operei sale care ne provoacă să ne punem întrebări, să căutăm răspunsuri, să învățăm despre istorie, discriminare, nedreptate, despre viață în general. Frumusețea operei shakespeareiene constă în capacitatea ei de a da naștere unor viziuni diferite ale aceleiași piese, atât în clasă, în procesul de predare și interpretare al operei dramaturgului, cât și pe scenă, în fața publicului. Iar încercarea de a te regăsi în fiecare piesă, chiar și din perspective culturale diferite, nu face decât să îmbogățească universului shakespeareian, descoperindu-i noi valențe și dimensiuni.

REFERINȚE

#DisruptTexts, [accesat 20 mai 2021], disponibil la <https://twitter.com/disrupttexts>.

Anti-Racist Shakespeare, [accesat 25 mai 2021], disponibil la <https://www.shakespearesglobe.com/seasons/anti-racist-shakespeare/>

BAILEY, Michael, 2021. Don't let cancel culture get to Shakespeare, John Bell pleads, *Financial Review*, [accesat 15 iunie 2021], disponibil la <https://www.afr.com/life-and-luxury/arts-and-culture/don-t-let-cancel-culture-get-to-shakespeare-john-bell-pleads-20210306-p578fr>

BREZNICAN, Anthony, 2020. Why Gone With the Wind Was Temporarily Removed From HBO Max, *Vanity Fair*, [accesat 20 iunie 2021], disponibil la <https://www.vanityfair.com/hollywood/2020/06/gone-with-the-wind-hbo-max-removed>

- BROWN, Lee, 2021. William Shakespeare ditched by woke teachers over 'misogyny, racism', *New York Post*, [accesat 24 iunie 2021], disponibil la <https://nypost.com/2021/02/16/shakespeare-ditched-by-woke-teachers-over-misogyny-racism/>
- Harper's Magazine, 2020. *A Letter on Justice and Open Debate*, 7 July , [accesat 16 iunie 2021], disponibil la <https://harpers.org/a-letter-on-justice-and-open-debate/>
- ISACKSON, Peter, 2021. When Cancel Culture Cancels Culture, *The Fair Observer*, [accesat 22 iunie 2021], disponibil la https://www.fairobserver.com/region/north_america/when-cancel-culture-cancels-culture/
- KISIEL, Caroline M., 2021. No, Shakespeare isn't getting 'cancelled.' There's plenty of room for disruptive texts, *USA Today Opinion*, [accesat 22 iunie 2021], disponibil la <https://eu.usatoday.com/story/opinion/voices/2021/03/09/shakespeare-cancel-culture-english-literature-disrupt-texts-column/4629748001/>
- MACGREGOR, Amanda, 2021. To Teach or Not To Teach: Is Shakespeare Still Relevant to Today's Students?, *School Library Journal*, [accesat 18 iunie 2021], disponibil la <https://www.slj.com/?detailStory=to-teach-or-not-to-teach-is-shakespeare-still-relevant-to-todays-students-libraries-classic-literature-canon>
- Merriam Webster, *Blackface*, [accesat 18 iunie 2021], disponibil la <https://www.merriam-webster.com/dictionary/blackface>
- ORWELL, George [s.a.], *The Freedom of the Press*, The Orwell Foundation [accesat 16 iunie 2021], disponibil la <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/the-freedom-of-the-press/>
- PARKER, Kathleen, 2021. Opinion: Don't cancel Shakespeare, *Washington Post*, [accesat 17 iunie 2021], disponibil la https://www.washingtonpost.com/opinions/dont-cancel-shakespeare/2021/02/16/7b12bebe-70a1-11eb-b8a9-b9467510f0fe_story.html
- Shakespeare's Globe, 2021a. *Anti-Racist Shakespeare: A Midsummer Night's Dream | Shakespeare & Race (2021) | Shakespeare's Globe*, 2021. [online]. [Accessed 11 February 2023]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=DkMiphOB5UA>
- Shakespeare's Globe, 2021b. *Anti-Racist Shakespeare: Romeo & Juliet | Shakespeare & Race (2021) | Shakespeare's Globe*, 2021. [online]. [Accessed 11 February 2023]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=q-gub3TWFco>
- Shakespeare's Globe, 2021c. *Anti-Racist Shakespeare: The Tempest | Shakespeare & Race (2021) | Shakespeare's Globe*, 2021. [online]. [Accessed 11 February 2023]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=Rh8XKqgaSOc>
- Shakespeare's Globe, 2021d. *Anti-Racist Shakespeare: Twelfth Night | Shakespeare & Race (2021) | Shakespeare's Globe*, 2021. [online]. [Accessed 11 February 2023]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=lg1R46guBeY>

- SCHÜLTING, Sabine, 2021. Shakespeare, History and ‘Cancel Culture’, The Humanities In The 21st Century: Perspectives From The Arab World And Germany, *TRAFO – Blog for Transregional Research*, [accesat 17 iunie 2021], disponibil la <https://trafo.hypotheses.org/28808>
- The Objective, 2020. *A More Specific Letter on Justice and Open Debate*, [accesat 16 iunie 2021], disponibil la <https://objectivejournalism.org/2020/07/a-more-specific-letter-on-justice-and-open-debate/>.